

AKTIVNO STARENJE U EUROPI- NOVE PERSPEKTIVE

Alexandru Strunga
University of Craiova, Romania
alextsrunga@gmail.com

Sažetak: Članak prikazuje važnost aktivnog staranja u suvremenom europskom društvu. Područje gerontogije (obrazovanja starijih osoba) dobiva sve više na važnosti u svjetlu recentnog razvoja cjeloživotnog učenja i Europskog obrazovnog područja. Postepeno se širi kao specijalizirano akademsko područje. Analizirajući definiciju, obilježja i socio-ekonomske dimenzije aktivnog starenja, autor predlaže nove reformske projekte i inicijative koje bi stimulirale aktivno starenje na europskoj i regionalnoj razini.

Ključne riječi: aktivno starenje, cjeloživotno učenje, Europski obrazovni prostor

Uvod

Kruto optimističan i površan stav, koji je rezultat revolucionarnog i socijalističkog heroizma, suvremenoj je kulturi i medijima nametnuo pomalo isforsirano i kontradiktorno fokusiranje na odrasle¹ osobe i na mlade ljude pa čak i djecu, s namjerom povećanja mogućnosti za napredak, uvijek se okrećući ka budućnosti, što je automatski odmaknulo problematično pitanje starenja i shvaćanje pojma starijeg građanina (*senior citizen*).

S tim je povezan i izostanak sustavnog bavljenja starenjem u studijama i esejima, koji se više bave mladim ljudima i odraslim osobama, kako u medijima tako i u društvenim znanostima. Pretjerano bavljenje samo odraslim osobama sprječava, barem u preliminarnoj fazi, relevantnu konceptualizaciju i analizu općih karakteristika seniora, i to u teorijskim odrednicama, ali i u metodologiji aktivnog starenja.

1 Autor koristi termin odrasla osoba sukladno tipologiji u obrazovanju odraslih prema kojoj su to osobe između 25 i 64 godina starosti (primjerice UNESCO, Eurobarometer). (op.ur.)

Zbog svoje značajnosti i aktualnosti ovoj se temi treba pristupiti i treba ju analizirati iz što moguće više perspektiva². Međutim problemima starenja i seniorima se bavi psihologija, naravno na sekundarnoj razini, no čak se i ovdje sve fokusira na mlado i odraslo životno doba.

Definicija i naziv

U svom poznatom psihološkom rječniku, izdanom 1978. godine, Paul Popescu-Neveanu karakterizira staro životno doba kao "terminalnu dobnu fazu u evoluciji nekog organizma. Sa stajališta tijela, to je distrofično stanje, često zakomplicirano kroničnim bolestima" (Popescu-Neveanu, 1978, str. 89). Kao što se vidi, naglasak je na aspektima propadanja i destruiranja koji su uzrokovani starenjem, dakle objektivni faktori koji se tretiraju kao neupitna sudbina. Na sustavniji način, Norbert Sillamy definira starost kao "treće doba koje slijedi iza odrastanja i odrasle dobi" (Sillamy, 1998, str. 42-43).

Čini se da psiholozi preferiraju termin 'starost' kao suprotnost 'mladosti', čime se postižu više-manje improvizirane simetrije, koje uglavnom nisu naklonjene starijim ljudima jer naglašavaju podčinjeni status, čak i na teorijskoj, terminološkoj razini. Ponekad se preferira izraz 'starije životno doba' jer se time izbjegava stigma kolokvijalnog jezika i atributi koji imaju pejorativan karakter kao 'stari' ili 'stara'. Ponekad se izraz 'stara' ne koristi samo za ženu stare dobi, već i za ženu koja je zločesta prema mladim ljudima, posebno djeci. Atributi poput ovih spomenutih naglašavaju aspekt propadanja, raspadanja i nazadovanja. Ako odraslo doba znači razdoblje vitalnosti i najpozitivnijih karakteristika, doba starosti, nasuprot tomu, odnosi se na neizbježno propadanje i raspadanje, čak i neposredni kolaps koji se finalizira kroz smrt i prijelaz u ne-egzistenciju. Od nedavno se pojavljuje termin 'senior', koji se pomalo nameće svojom uzvišenošću koju implicira, sugerirajući superiorni status (majstora), on odbacuje većinu pejorativnih i degradirajućih obilježja drugih izraza.

Odrednice

Nije postignut konsenzus u određivanju godine kada počinje seniorstvo ili doba starosti. U nekim razvijenim zemljama žene odlaze u mirovinu u dobi od 57 godi-

2 Rad se nadovezuje na autorov znanstveni rad i sudjelovanje u projektu Danube Networkers at Work (201.-2011.). U projektu su sudjelovali predstavnici ustanova koje se bave obrazovanjem osoba treće dobi iz Njemačke, Austrije, Bugarske, Slovenije i Hrvatske (Sveučilište za treću dob Pučkog otvorenog učilišta Zagreb). Cilj projekta je novim oblicima aktiviranja cjeloživotnog učenja osnaživanje starijih građana za sudjelovanje u razvoju Podunavlja kako bi bolje razumjeli mogućosti i rizike aktualnog razvoja, te kako bi izrazili svoje interese i zajednički definirali što treba učiniti za napredak regije. (op.ur.)

na. U Australiji statistika ubraja u starije građane (seniore) sve koji su napunili 60 godina. Ima sve više psihologa, sociologa i statističara koji razmatraju postavljanje granice kod dobi od 65 godina. Napredak koji je postignut medicinom i higijenom, bavljenjem sportom i turizmom na sve široj razini, pomiče početak starije dobi sve dalje. P. Popescu-Neveanu razmatra da se sadašnja terminologija 'stare dobi' upotrebljava za dob posljednje 75. godine.

Psiho-fiziološke značajke

Koji su znaci starosti? Prije svega, postoje indikacije smanjene fizičke sposobnosti, kvalitete koja je do nedavno bila ključna za preživljavanje. Smanjena fizička snaga može kao posljedicu imati ne samo smanjenu efikasnost, već i početak niza većih poteškoća kao što je penjanje po stepenicama, nemogućnost hodanja ili čak kretanja. U drugim slučajevima starija osoba još uvijek može izvesti napore aktivnosti, no sa sve većim rizikom od srčanog udara. Još važnije od smanjene fizičke sposobnosti je rapidno smanjenje točnosti vida i sluha, što se može popraviti uz pomoć naočala ili drugih više ili manje sofisticiranih aparata. Gubitak osjetila nije uvijek linearan i bez određenog balansa. Mariana Anitei i Mihai Anitei navode da što se tiče "vremena reakcije primijećen je duži period kod starijih ljudi, koji je pak kompenziran preciznošću" (Anitei&Anitei, 1989, str. 51). Vezano za percepciju kod starijih ljudi, M.M. Werner je još davne 1949. godine utvrdio određenu sličnost s percepcijom kod mladih ljudi jer obje skupine vide svijet u cjelini. Inteligencija se pokazala još otpornijom na prolaznost vremena: rezultati dobiveni na testovima inteligencije nisu znatno lošiji kako životna dob raste. Psiholozi M. i M. Anitei ne objašnjavaju tendenciju smanjivanja intelektualnih sposobnosti kod starijih ljudi zbog kognitivnih faktora već više zbog eksternih parametara koji su uzrokovani pogoršavanjem općeg fiziološkog stanja ili pogoršanog zdravstvenog stanja zbog kroničnih bolesti kao što je na primjer dijabetes. S druge strane, Al. Rosca i B. Zorgo su eksperimentalno utvrdili da dinamika smanjivanja intelektualnog potencijala uvelike ovisi o stupnju obrazovanja i koliko se osoba nastavila baviti učenjem, istraživanjem i čitanjem.

Što se tiče pamćenja građana treće životne dobi, pomalo je paradoksalno utvrđeno naglašenije smanjenje kratkoročnog pamćenja što rezultira najznačajnijim poteškoćama u učenju. Što je starija dob, sve se više pojavljuje amnezija. S tim u vezi, Delay ističe da one prate progresivan model pojavljivanja, od kompleksnih prema jednostavnijima, od kognitivnih prema afektivnim, te od mentalnih do senzorno motoričkih. "Pridjevi i imenice se lakše zaboravljaju, češće je dosjećanje glagola kretanja, znanja se brže zaboravljaju dok je lakše prisjećanje iskustava." (Anitei&Anitei, 1989, str.53).

Muškarci starije životne dobi, a posebno žene zabrinuti su kako izgledaju. Odgovarajući na pitanje Mircea Mihaiesea o starenju, Alexandru Paleologu³ priznaje

3 Rumunjski esejist, literarni kritičar, diplomat i političar. Živio od 1919. do 2005. godine. (op.ur.)

da je kao šezdesetogodišnjak “još uvijek imao dovoljno kose! Ne mogu s ovom plemenitom ćelavom glavom hodati ulicama. Ne mogu si to priuštiti i očajnički patim zbog toga. Zbog tog očitog tjelesnog propadanja ne mogu čak ni osjetiti da je moje tijelo i dalje isto i preplanulo (Orizont, 1994, str.6). Za muškarce starost sa nekim svojim atributima i karakteristikama nije uvijek doživljena kao nazadovanje i propadanje. Ponekad se priznaju, individualno i javno, bogatstvo iskustva i mudrost koja dolazi s godinama, koje čak daju i svjetlost slave u izrazima poput “stari morski vuk”, “stari general” ili “stari admiral”. Mircea Mihaies je u intervjuu koji je objavljen u Orizont časopisu postavio pitanje “Što se gubi zajedno s mladošću i dobiva sa starošću?”. Alexandru Paleologu odgovara da se uglavnom “gubi određeni šarm, mladenačka simpatičnost, određena zanesena naivnost”. Kako se približava starijoj dobi, prema Paleologuovom shvaćanju, “osoba stječe drugačiji šarm koji ide prema zrelosti, kada se smrt počne polako uvlačiti u somatski živčani sustav, kroz određene modifikacije na mišićima i koži (Orizont, 1994, str. 4). U istom intervjuu, Paleologu tvrdi, uzimajući jednu od Bogzovih slika, da je zrelost i starost žene poput rijeke Olt koja teče kroz Valachiju, brdovito područje s voćnjacima, dobijajući melankoličnu otmjenost poput žene koja je upoznala i ljubav i bol, ali je i dalje poželjna, još uvijek ima prilično lijepe grudi, ali koja ima fine bore” (ibidem).

Starost i posebno ono što se smatra nepoželjnim vezano uz nju, ne uočava se uvijek. Izgleda da se starost živi kao nastavak ili neodređeno prolongiranje odraslog doba, a ponekad i kao nostalgичno vraćanje u djetinjstvo. Adriane Babeti je u časopisu Orizont objavila 1999 godine intervju s Mihaiom Soraom (Orizont, 1999). Adriana Babeti tvrdi da je jedna od tema o kojoj treba razmisliti u intervjuu s Alexandru Paleologuom bila upravo djetinjstvo, uključujući privrženost koju seniori osjećaju prema mladima. Mihai Sora⁴, stariji partner Adriane Babeti, primjećuje činjenicu da se u njegovom slučaju nije radilo o povratku u djetinjstvo jer se djetinjstvo obično zaboravlja i u njemu se nalaze faze koje ne prepoznaješ kada se susrećeš s drugim ljudima u toj životnoj dobi na početku života. Za razliku od Paleologua, koji tvrdi da je starost status, Sora tvrdi da je on nije doživio na taj način: “Meni se to nije učinilo kao problem. Dok djetinjstvo shvaćam kao status. Moguće je da postoji određena točka, da se dosegne određena faza u kojoj je biološka sposobnost ozbiljno smanjena i koja se smatra starošću” (ibidem).

Filozofska i religijska dimenzija

Sa psiho-emocionalnog stajališta starost se nevoljko povezuje sa smrću ili dolaskom smrti. Strah od smrti može zaokupiti svijest u bilo kojoj životnoj dobi i u

4 Jedan od najutjecajnijih suvremenih rumunjskih filozofa i ministar obrazovanja u prvoj rumunjskoj postkomunističkoj vladi. (op.ur.)

određenim uvjetima, posebno ako se radi o bolesti, može se pretvoriti u noćne more ili obsesije. Lucidna percepcija da ne postoji osoba koja je umrla i vratila se među žive ponekad se nameće kao snažna apsolutnost. Takve se krize mogu dogoditi i za vrijeme odrasle dobi, čak i za vrijeme mladosti ili adolescencije, no tmurno predskazanje u starijoj dobi, pod utjecajem degenerativnih bolesti, može ozbiljno utjecati na stanje duha uključujući i volju za životom. Što je još ozbiljnije, apsolutnost smrti dovodi do ciničnog koncepta prema kojem je život besmislena ili čak netipična senzacija koja se možda neće nastaviti nakon što umremo. Ako instinkt za preživljavanjem i životna radost podupiru koncept egzistencije, nemogućnost da se odupremo bolesti i nadolazećoj smrti dovodi u svijest bolesne stare osobe filozofiju o ne-egzistenciji, uvjerenje da život nije ništa drugo do prolazna sjena koja se može vidjeti na zidu u trenucima kada ne može okrenute glavu prema rijeci svjetlosti, kao što govori Platon.

Naše shvaćanje, koje ima temelje u konceptima egzistencije i ne-egzistencije i koje smo opisali psihološkim rječnikom, može pojasniti morfologiju ili obrise svijeta, realnost i vrijeme. Ono što postoji, postoji, a ono što ne postoji ne može postojati; egzistencija se ne može miješati s ne-egzistencijom, objašnjavao je Parmenid prije 2500 godina! To se helenističko objašnjenje temelji na principima identiteta i ne-kontradikcije, te je i dalje valjano za formalnu logiku i ne uzima u obzir utjecaj vremena koje neminovno dovodi do promjene i transformacije. Vrijeme ne može u potpunosti uništiti egzistenciju, ljudi umiru a ne njihove statue od bronce ili kamena! Elementarna logika tako gradi, između egzistencije i ne-egzistencije srednju razinu egzistencije prošlosti, ono što nije, ali je bilo. Što se događa s prošlošću? Kamo odlazi? Tako prelazimo iz razmišljanja u vjerovanje.

Vjerovanje u postojanje Boga, božanstva ili neke druge natprirodne sile izgleda kao najjednostavnije rješenje kada smo suočeni s opsesijom smrti i metafizičkim strahom koje uzrokuje ne-egzistencija. Na psihološkoj razini, u psihologiji jednostavne osobe, postojanje Boga i vjerovanje u Isusa Krista čini se najboljim jamstvom da svijet ima smisla i da za nas ima nade za uskrsnućem, čak i ako odlazimo u pakao. Drugim riječima, Bog ili Isus izgledaju, iz psiho-emocionalne perspektive, jači od smrti – *“smrću obeskrjepi onoga koji ima moć smrti”!*

Nova sredstva za zaštitu života i zdravlja

Napredak medicine, higijene, psihijatrije, psihologije, sporta i turizma nude nam nova sredstva i izvore za spas naših života, poboljšanje našeg zdravlja, naše snage te zadovoljstva životom. Glavni uzroci smrti: infarkt ili moždani udar mogu biti spriječeni medicinskim pregledima, sustavnim liječenjem i prema potrebi br-zom kirurškom intervencijom. Kirurške operacije, koje je tako psihološki bolno i teško prihvatiti, zapravo su jedina rješenja za spas naš spas od komplikacija nastalih rakom ili kod zamjene bolesnih organa. One nam daju novu priliku i novi bijeg

od užasne smrti od koje ne možemo bježati zauvijek. Starost se može biološki i medicinski definirati kao sve manja otpornost prema infekcijama: smanjenje imuniteta se ne širi aritmetičkom već geometrijskom progresijom. Tome se odupiremo vitaminom C, kojemu možemo dodavati prirodne antioksidante koje sadrži svježe voće i povrće. Psihijatrija i psihologija mogu obnoviti našu motivaciju i mogućnost kontrole naših emocija i osjećaja, te na taj način održavamo dobre odnose s osobama oko nas, posebno s članovima obitelji. Sport i turizam, promovirajući fizičku vježbu i relaksaciju na svježem zraku daju nam dodatna sredstva u zaštiti života od smrti.

Demografska dinamika i socio-ekonomske implikacije.

Jezgra aktualne ekonomske krize:

sraz između sve starije Europe i mlade Azije

U svom poznatom djelu "Uspješno starenje", Robert Gingold detaljno analizira promjenu strukture stanovništva Australije između 1901. i 2021. godine sa gledišta udjela stanovnika starijih od 60 godina. Zabilježen je porast broja osoba starijih od 60 godina s 150 000 godine 1901. na 3 milijuna u 2001. godini, te procijenjenog broja za 2021. godinu koji će doseći 5 milijuna! To znači da će udio starijih građana s 4% na početku 20. stoljeća doseći otprilike 22% u 2021. godini. Postoje zemlje u kojima je 2005. godine broj građana starijih od 65 godina predstavljao četvrtinu ukupne populacije (Japan 26,5%, Italija 25,5%, Njemačka 25% (World Atlas ErcPress publishing, Buc., 2008, str.20-21). Većina zemalja koje su 2005. godine imale najmanje petinu stanovništva stariju od 65 godina nalaze se u Europi (Vidi Tablicu 1), dok je Brazil imao udio od samo 4%, Indija 8%, Vijetnam 7,5%, Irak 4,6%, itd. (ibidem).

Tablica 1: Zemlje u kojima je udio stanovništva starijeg od 65 godina veći od 20% (2005. godine):

Japan	26,5	10-13. Švicarska	21,5
Italija	25,5	10-13. Francuska	21,5
Njemačka	25	10-13. Španjolska	21,5
4-6. Švedska	23	14-18. Danska	21
4-6. Austrija	23	14-18. Estonija	21
4-6. Grčka	23	14-18. Finska	21
7-8. Bjelorusija	22,5	14-18. Velika Britanija	21
7-8. Bugarska	22,5	14-18. Mađarska	21
9. Latvija	21	19-20. Slovenija	20,5
10-13. Hrvatska	21,5	19-20. Ukrajina	20,5

Izvor: Atlas svijeta (Atlasul lumii), 2008, str. 20-21

Očekivani životni vijek povećao se u prošlom stoljeću s 40 na 70 godina: u Rumunjskoj je on 67-68 godina, europski prosjek prelazi 75 godina, dok je u Japanu 80 godina. Očekivani životni vijek ne smije se zamijeniti s dugovječnošću jer ona uvelike ovisi o broju smrtnosti u prvoj godini života. Britanski sociolog Giddens izračunao je očekivani životni vijek koji u 60-oj godini života iznosi 20 godina, a u 75-oj godini iznosi 17 godina! Napredak medicine i rekreativnih sportova izgleda da imaju vidljive efekte posebno na dob između 60 i 80 godina života. Starije osobe pozitivno doživljavaju takva mišljenja i kalkulacije, te se sve više bave svojim zdravljem. Na makrosocijalnoj razini ovo će se reflektirati kao porast u udjelu stanovništva starijeg od 60 ili čak 70 godina. Za deset godina jedna trećina europske populacije mogla bi biti starija od 65 godina! Europa je već ostarjela i stari sve više.

Aktualna ekonomska i financijska kriza koja traje više od 5 godina ne sličí onoj u 80-im godinama prošlog stoljeća, koja je bila puno kraćeg trajanja. Također nema puno sličnosti između sadašnje krize i one iz 1929. godine koja je trajala 20 godina. Neki ekonomisti nalaze sličnosti između sadašnje krize i one iz 1720. godine, koja je trajala 60 godina i dovela do promjene moći u Europi, i to između katoličkih zemalja (Francuske, Španjolske) i protestantskih zemalja, te se nije toliko manifestirala kroz industrijsku hiperprodukciju koliko na financijskoj razini, kroz nestabilnost cijena i dobara. Čini se da iza krize stoji sukob između stare ili sve starije Europe i drugih kontinenata i zemalja kao što su Indija i Kina u Aziji ili Brazil u Latinskoj Americi s mladom populacijom koja je željna doseći Europu i SAD ili ih čak prestići!

Stručnjaci u Europi, ekonomisti i sociolozi, pokušavaju naći prave strategije pomoću kojih naš kontinent treba zadržati svoj status i potencijal kako bi i dalje ostao na prvom mjestu u svijetu. Jedan od prvih koraka je bilo stvaranje Europske unije, koja nažalost ne može naći svoj ritam i ne pokazuje se dovoljno snažnom. Informatizacija zadnjih desetljeća, automatizacija i kibernetika u industriji i transportu, zajedno s nastavkom mehanizacije i industrijalizacije, sve to ima za posljedicu smanjenje radne snage. Nažalost, ovaj proces nije linearan, on zahtijeva velika ulaganja čak i za razvijene zemlje, on nije ekonomski samoodrživ ili ga je nemoguće primijeniti. Poljoprivreda, turizam, industrija hrane, itd., još uvijek trebaju puno radnika. Čak i ako nekvalificirani radnici više nisu toliko potrebni, sektor usluga stalno raste i zahtijeva ogromne brojke zaposlenika. Potreba za visoko-kvalificiranim stručnjacima osjeća se u područjima ekonomije i financija, informatike, menadžmenta i marketinga gdje se traže osobe koje su fluentne u što je moguće više jezika, sposobne su rješavati sve kompleksnije probleme koje u suvremenom svijetu nameću socijalna i ekonomska realnost, te dinamika evolucije ekonomskih i političkih odnosa.

Sugestije i reformatorski projekti za stimulaciju aktivnog starenja

Naše analize studija i istraživanja, kao i rasprave koje smo imali za vrijeme panel diskusija i debata u Wiesnecku i Freiburgu⁵, dovele su do nekoliko ideja koja bi mogle privući pozornost odgovornih subjekata. U nastavku navodimo te ideje koje sugeriraju poboljšanje socijalnih i kulturnih uvjeta za seniore.

1. Mnogi su sudionici naveli neobvezno umirovljenje ukoliko osoba to zahtijeva. Fokus je bio uglavnom na umirovljenje seniora u području kulture, zdravstva i obrazovanja. S jedne strane se žalimo da imamo previše umirovljenika, dok se s druge strane propisi tjeraju u mirovinu osobe koje bi htjele nastaviti raditi i koje bi mogle doprinijeti u mnogim poljima svojim aktivnostima. Nametnuto umirovljenje uznemiruje uglavnom sektor u vlasništvu države, koji u Rumunjskoj, nažalost sadrži većinu kulturnih, edukacijskih i zdravstvenih aktivnosti. Fleksibilan pristup bi značio polu-umirovljenje, što znači da npr. stručne osobe iz Rumunjske koje su starije od 65 godina sudjeluju u manjim ili većim europskim projektima na socio-kulturnim, edukacijskim i zdravstvenim područjima.
2. Povećanje volontiranja među seniorima. Mogle bi se stvoriti baze podataka prema stručnjacima u različitim domenama, a koji imaju 65 i više godina, a koji su voljni sudjelovati u različitim socio-kulturnim aktivnostima, čak i bez naknade. Istovremeno mogla bi se identificirati područja i institucije koje bi dale podršku takvim projektima.
3. Uključivanjem udruge umirovljenika otvaranje trgovina s popustima. Zbog malim mirovina umirovljenici stariji od 65 godina ne mogu si priuštiti skupe proizvode čak i ako su im potrebni. Većina cijena je podređena tržištu. Paralelno s komercijalnim mrežama mogla bi se uspostaviti mreža narudžbi za umirovljenike starije od 65 godina i njima bi se dostavljala roba kroz volontiranje, putem novih mreža distribucije koje bi organizirali i nadgledali seniori. Time bi se stimulirala proizvodnja robe široke potrošnje, a rastao bi i broj tvrtki koje bi se uključile. Davanje niskokamatnih kredita za nabavu lijekova.
4. Osnivanje 'Savjeta starijih' pri gradskim vijećnicama, kulturnim institucijama, školama, univerzitetima, sudovima, tvrtkama, itd. Njihovo osnivanje i rad mogao bi se realizirati kroz volontiranje ili preko zainteresiranih subjekata ili institucija. Ta bi vijeća starijih mogla imati sličnu funkciju kao porota u sudnicama u drugim zemljama. Otvaranje institucija za mentoriranje i tutorstvo od strane seniora u različitim poljima, posebno u području usluga, prateći model magisterija, doktorata i postdoktorskih studija u području visokog obrazovanja.

5 Četverodnevni završni skup organiziran je u Wiesnecku pokraj Freiburga (Njemačka) u sklopu projekta DANET u studenom 2011. Na njemu su sudjelovali predstavnici organizacija iz Njemačke, Austrije, Slovenije, Bugarske, Hrvatske i Rumunjske. Nakon rasprave usvojeni su zaključci o aktivnom starenju koji su izloženi predstavnicima Europskog parlamenta.

LITERATURA:

- Anitei, Mariana, Anitei Mihai (1989). *Consecintele psihologice ale pensionării*, în vol. coord. V. Causu, H. Pitaru, M. Toma, Psihologia și viața cotidiană. București: Editura Academiei.
- Gingold, Robert (1999). *Successful ageing*. Melbourne: Oxford University Press.
- Popescu - Neveanu, Paul (1978). *Dictionar de psihologie*. București: Editura Albatros.
- Sillamy, Norbert (1998). *Dictionar de psihologie*. București: Editura Univers enciclopedic.
- Atlasul lumii* (2008) București: ErcPress.

Ostali izvori:

Intervju Mircea Mihaiesă s A. Paleologuom, *Orizont*, br. 10., 1994.

Intervju Adriane Babeti s Mihaiom Soraom, Temišvar 20. kolovoza 1999, *Orizont*, br. 10.

Prevela: Gordana Radonić

ACTIVE AGING IN EUROPE: NEW PERSPECTIVES

Alexandru Strunga

Summary: *This article outlines the importance of active aging in the European contemporary society. The field of geragogy, slowly emerging as a specialized academic field has more and more relevance in the light of the recent developments in lifelong learning and European Education Area. By analyzing the definition, characteristics, demographical dynamics as well as the psycho-physiological, philosophical, religious and socio-economical dimensions of active aging, the author proposes new reform projects and initiatives in order to stimulate active aging at European and regional level.*

Keywords: *active aging, adult education, lifelong learning, European Education Space*